

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

УДК 343.3/.7:343.9:316.324.8

DOI: 10.31359/1993-0909-2024-31-4-180

Владислава Станіславівна Батиргарєєва

Державна наукова установа «Інститут інформації,
безпеки і права Національної академії правових наук України»
Київ, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ІНФОАГРЕСІЇ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ

Анотація. У статті, спираючись на результати кримінологічного аналізу офіційної статистики правоохоронних і судових органів за низку років, вивчення здобутків представників різних галузей знань та інформаційних повідомлень в Інтернет-просторі, констатується про поширення загальної тенденції – діджиталізації укладу життя сучасної людини й на протиправну її діяльність, що призводить до істотної зміни якісної складової злочинності. Відтепер цей факт визначатиме стратегію запобігання злочинності в цілому, та окремим її проявам, учинення яких стає можливим за допомогою цифрових технологій. Особливе місце в цій запобіжній стратегії має відводитися заходам протидії діджиталізованій злочинній інформаційній агресії. У статті розкривається зв'язок агресії та інформації, наводиться авторське бачення процесу діджиталізації інфоагресії та розкриваються особливості зазначеного процесу. До таких особливостей, зокрема належать: масштабність і масштабованість; анонімізація, автоматизація та цілеспрямованість. За допомогою останніх передаються масштаби того виклику, з яким соціум зіштовхується вже в теперішні час. Доводиться, що перелік кримінально караних правопорушень, які є своєрідними маркерами проблеми діджиталізації інфоагресії, практично є невичерпним. На прикладі правопорушень, передбачених статтями 120, 161, 182, 436, 436² Кримінального кодексу України, аналізуються їх кількісні параметри та ілюструються способи поширення інфоагресії в Інтернет-просторі. При цьому відмічається, що сьогодні деякі форми інфоагресії не отримують принаймні правової оцінки. Робиться висновок, що прогнози стосовно симбіозу злочинності та темної сторони цифрової епохи виявлятимуться невтішними, якщо завчасно не розробити ефективні заходи протидії діджиталізації інфоагресії й не бути готовими до нових викликів, якими супроводжується процес діджиталізації як такий.

Ключові слова: інформаційна агресія, діджиталізація, інформаційно-комунікаційні технології, кримінологія, пропаганда війни, глорифікація, доведення до самогубства.

Vladyslava S. Batyrgareieva

State Scientific Institution «Institute of Information,
Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine»
Kyiv, Ukraine

DIGITALIZATION OF INFOAGGRESSION AS AN OBJECT OF CRIMINOLOGY UNDERSTANDING

Abstract. *The article, based on the results of the criminological analysis of the official statistics of law enforcement and judicial bodies over a number of years, the study of the achievements of representatives of various fields of knowledge and information messages in the Internet space, states the spread of the general trend – digitalization of the way of life of a modern person and its illegal activities, which leads to a significant change in the qualitative component of crime. From now on, this fact will determine the strategy of crime prevention in general and its individual manifestations, the commission of which becomes possible with the help of digital technologies. A special place in this preventive strategy should be given to countermeasures against digitized criminal information aggression. The article reveals the connection between aggression and information, provides the author's vision of the process of digitization of infoaggression, and reveals the specifics of this process. Such features include, in particular: scale and scalability; anonymization, automation and targeting. With their help, the scale of the challenge that society is facing today is conveyed. It is proved that the list of criminal offenses, which are peculiar markers of the problem of digitalization of infoaggression, is practically inexhaustible. Using the example of offenses provided for by Articles 120, 161, 182, 436, 436² of the Criminal Code of Ukraine, their quantitative parameters are analyzed and the methods of spreading infoaggression in the Internet space are illustrated. At the same time, it is noted that today some forms of infoaggression do not receive at least a legal evaluation. It is concluded that the predictions regarding the symbiosis of crime and the dark side of the digital age will be disappointing if effective countermeasures against the digitalization of infoaggression are not developed in advance and are not prepared for new challenges that are accompanied by the digitalization process as such.*

Keywords: *informational aggression, digitalization, information and communication technologies, criminology, war propaganda, glorification, suicide.*

ВСТУП

За останні три десятки років інформація остаточно перетворилася на товар й одночасно ресурс стратегічного значення, тим самим виявляючись «важливою передумовою переходу суспільства до нового суспільного ладу – інформаційного суспільства, де базовим елементом стає саме інформація» [1. с. 40]. У такому суспільстві одним із топ-продуктів стає діджиталізована інформація, тобто інформація, що переведена з фізичної або аналогової форми в цифровий формат. Це дає нові можливості для її накопичення, обробки, зберігання й поширення за допомогою комп'ютерних систем, інструментів Інтернету та інших цифрових техно-

логії. Подібних прикладів діджиталізованої інформації сьогодні чимало – книги, документи та архіви, які оцифровані для зберігання в електронних бібліотеках або хмарних сховищах; фотографії, картини та інші візуальні матеріали, що були скановані й збережені в цифровому форматі, аналогові аудіо- та відеозаписи, перетворені в цифрові файли (MP3, MP4 тощо); статистична інформація, законодавство, наукові відомості, результати опитувань та інші види даних, що зберігаються в базах даних, каталогах або у вигляді електронних таблиць чи будь-яких візуальних форм тощо. Таким чином, наше життя вже неможливо уявити без користування тими благами, які дає нам епоха цифри, адже ефект від цього є достатньо очевидним, як-от: можливість швидкого пошуку та доступу до потрібних відомостей із будь-якої точки світу, захист інформації паролями, шифруванням, а також дублюванням на спеціальні електронні носії для уникнення втрат, економія простору внаслідок збереження цифрових файлів, що займають значно менше місця, аніж фізичні носії інформації, та ін. Людина, за аналогією з геймерством, нібито переходить на інший рівень гри, ім'я якому «комфорт». Недаремно в спеціальній літературі стверджується, що явище «діджиталізації» стосується не лише цифрових пристроїв, а й людей, активно залучених у взаємодію з цифровими технологіями, внаслідок чого відбувається взаємне перетворення його учасників, що дозволяє цифровим технологіям і людям, залученим до їх експлуатації, безпосередньо впливати один на одного і взаємопроникати один в одного [2, с. 130].

Разом із тим проблема інформатизації буття дедалі стає питанням правового й навіть філософського звучання, оскільки відносини «людина – інформаційно-комунікаційні технології» не є настільки однозначними, щоб не бачити пасток і ризиків, які буквально увірвалися в життя кожного з нас [3, с. 30]. Тому мають рацію вчені, котрі стверджують, що незважаючи на переваги інформаційного суспільства, залишаються ризики та загрози безпеці як окремої людини, так і суспільства [4, с. 80].

Інформаційно-комунікаційні технології як невід'ємний атрибут процесу діджиталізації, яким позначилася сучасна історія людства на стику століть, виявляються, на жаль, й основним інструментом для ведення гібридних війн, визначальною «субстанцією» яких є саме інформація, котрою маніпулюють у глобальному інформаційному просторі з метою досягнення деструктивного впливу на таргетовану частину користувачів цього простору й не тільки. Тому показовим маркером подібної «ризикованості» якраз і стає результат симбіозу гібридної війни, якою сьогодні відмічено життя українців, та свідомого використання при цьому можливостей, що відкриваються в цифрову епоху людства й що виступають як зброя інформаційної агресії.

Тема, що підіймається в цій публікації, недивлячись на анонс її кримінологічного ракурсу, має характер стикової, оскільки до операційної матерії її розкриття залучаються такі складові, як, власне, інформація, агресія, діджиталізація, гібридизація воєнного протистояння і взагалі стилю життя, людських стосунків, мис-

лення та спілкування. Тому є сенс нижче розкрити кримінологічні особливості принаймні деяких із цих феноменів, щоб показати їх симбіоз (особливо під час гострої фази відсічі агресору). Однак спершу визначимося з теоретичним і правовим підґрунтям, що спрямовує дослідження у певне русло.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблема аналізу інформаційної агресії виявляється *mainstream*-темою наукового поля останніх кількох десятиліть, адже метою такої інфоагресії може стати зниження рівня довіри населення до влади, ЗМІ, падіння міжнародного авторитету України в очах прогресивного світу та ін. До того ж, як справедливо зазначає В. М. Руфанова, розмірковуючи над впливом новітніх технологій у сфері обігу інформації, Інтернет перетворюється на платформу не лише для спілкування та знайомств, а й для вчинення протиправних дій, пов'язаних із моральним, психологічним тиском, переслідуванням, що свідчить про явище діджиталізації насильства [5, с. 274]. Водночас зворотній бік проблеми з кримінологічного погляду вбачається в тотальному запровадженні процедур кіберцензури, дипломатичних та економічних втратах, зростанні невдоволення серед політичної та бізнесової еліт, запровадженні будь-яких внутрішніх і зовнішніх санкцій та ін., що виступатимуть спробою обмежити вплив інформаційного пресингу негативної природи. Отже, ці та інші аспекти проблеми активно обговорюються теоретиками й практиками з тим, щоб своєчасно знаходити симетричні та асиметричні відповіді на загрози, що породжує інфопростір для людини, суспільства, держави.

З огляду на це слід загадати тих теоретиків, які зробили та роблять внесок у розв'язання непростієї теми інфоагресії в сучасному світі, закладаючи фундамент відповідного кримінологічного знання про це явище. До таких вітчизняних і зарубіжних науковців – представників різних сфер знання, зокрема, належать: В. М. Брижко [6], А. Ю. Ковальчук і В. Д. Гавловський [7], Д. О. Куковинець [8], Х. М. Максим [9], Н. В. Нетеса та В. В. Мокляк [10], В. Г. Пилипчук [11], О. Е. Радутний [12], В. М. Руфанова [5], В. А. Ященко [13], Gordan Akrap, Ivica Mandić та Iva Rosanda Žigo [14], Nazanin Alavi, Taras Reshetukha, Eric Prost at al. [15], Maxim Alyukov [16], Meagan J. Brem, Laura C. Spiller та Michael A. Vandehey [17], Tom Buchanan та Vladlena Benson [18], Begona Iranzo, Sofia Buelga, María-Jesús Cava та Jessica Ortega [19], Grzegorz Rossoliński-Liebe та Bastiaan Willems [20], Kevin Runions та Michal Bak [21], Liang Zhao [22] та ін. При цьому західний науковий простір першим зрефлексував на проблему поширення таких явищ, як кібер-залякування, кібер-переслідування та навіть кібер-самогубство. На прикладі використання соціальних медіа показано, що останні, як правило, пов'язані не лише з онлайн-агресією, а так само із психологічною та фізичною агресивною поведінкою [23].

У свою чергу, розуміння природи та великої небезпечності інфоагресії дає поштовх для опрацювання заходів із убезпечення інформаційного простору нор-

мами кримінального права, у тому числі в контексті вирішення завдань із захисту національної безпеки та протидії кримінальним правопорушенням проти миру безпеки людства та міжнародного правопорядку. Помітний внесок у розробку ефективної системи запобігання загрозам у зазначеній сфері зробили такі вітчизняні дослідники, як О. А. Баранов [24], Т. В. Білоброва [25], М. В. Гуцалюк [26], Ю. П. Дзюба [27], О. Д. Довгань і І. М. Доронін [29], М. В. Карчевський [29], Ю. І. Когут [30], У. З. Коруц [31], К. А. Новікова [32], Х. В. Олійник [33], П. В. Пекар [34], С. Г. Петров [35] та ін.

У теперішній час неабиякої «векторності» проблематиці інфоагресії в Україні, повторимося, надає, з одного боку, повномасштабне вторгнення РФ в Україну, що виявилось закономірним етапом політики експансії, котра достатньо тривалий час розгорталася у форматі гібридності, а, з іншого, бажання правопорушників різних видів – стокерів, глорифікаторів ворога та його дій, пропагандистів війни та «руського миру», інших ворожих інфлюенсерів, кіберзлочинців, розпалювачів ворожнечі, розбрату, тих, хто доводить іншу людину до самогубства, здійснює порнопомсту, розбещує неповнолітніх, та ін. – забезпечити свою деструктивну діяльність, дистанціюючись від того, щоб наразитися на потенційні ризики відплати за свої діяння. До наукового обігу навіть введено термін «ефект розгальмування у мережі, або онлайн» (англ. – *online disinhibition effect*). Сутність цього ефекту полягає в тому, що відсутність зорового контакту з великою ймовірністю змушує людей поводитися агресивно, і якщо це робити неодноразово, то подібна ситуація може призвести, на думку Wendy Craig at al., до зазначеного ефекту [36], який називається ще токсичним ефектом розгальмування, коли йдеться про злочин [37].

Отже, виникає гостра потреба звернутися до проблематики існування й ескалації інформаційної агресії на сучасному етапі цифрової епохи в її діджиталізованій формі, щоб спрогнозувати подальший розвитку ситуації та намітити кроки з інформаційної гігієни, аби знизити тиск цього негативного феномену на пересічну людину та соціальні інституції.

Мета. З огляду на представлену експозицію проблеми видається доречним, по-перше, розкрити співвідношення таких категорій, як агресія та інформація в контексті злочинного симбіозу; по-друге, навести визначення діджиталізації інформаційної агресії, проаналізувавши цю агресію як комунікативний феномен та розкривши її особливості в розрізі побудови системи кримінологічного запобігання їй; по-третє, здійснити стислий кримінологічний аналіз деяких правопорушень, що насамперед пов'язані з діджиталізованою інфоагресією.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Емпіричне підґрунтя кримінологічної розвідки складають результати узагальнення й аналізу: 1) матеріалів кримінально-правової статистики Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформацій-

но-аналітичної роботи Офісу Генерального прокурора за 2021 – першу половину 2024 рр., що дозволяє розкрити деякі кількісні й якісні параметри випадків інформаційної агресії; 2) судової практики, розміщеної на офіційному порталі Державної судової адміністрації України за 2021–2023 рр.; 3) вироків суду, винесених, зокрема, за статтями 120 (Доведення до самогубства), 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), 182 (Порушення недоторканності приватного життя), 436 (Пропаганда війни), 436² (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників) та ін. КК України у 2021 – першій половині 2024 рр., що представлені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; 4) інформаційних матеріалів із відповідної тематики, що розміщені у відкритому доступі в Інтернет-просторі; 5) попередніх розробок науковців, викладених у спеціальній літературі; тощо.

Для обґрунтування теоретичних висновків і роботи з результатами емпіричної частини кримінологічного дослідження застосовано базові методи, якими визначається логіка прирощення нового наукового знання. Серед таких слід назвати формально-логічний метод, методи системно-структурного аналізу, сходження від абстрактного до конкретного, верифікації гіпотетичних суджень стосовно тих чи інших ракурсів розглядуваної проблеми, контент-аналізу та ін. Окрім базових методів, що визначають весь хід міркувань, використано ще дві групи кількісно-якісних методів – ті, що спрямовані на збір та обробку наявного матеріалу (статистичні та конкретно-кримінологічні), й ті, за допомогою яких стає можливим окреслити майбутній стан явища (методи моделювання ситуації, прогнозування нових трендів, якими визначатиметься характер явища, екстраполяції тих тенденцій, що вже присутні в матерії сьогодення й набуватимуть розвитку в подальшому).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Одразу підкреслимо, що в дослідженні природи інфоагресії важливим є один момент методологічного значення, а саме: будь-яке кримінально каране правопорушення – це агресії проти людини, суспільства, держави. До того ж у широкому смислі слова воно завжди є інформативним, адже сам факт вчинення правопорушення та його наслідки несуть певну інформацію про деструктивні небажані зміни в суспільних відносинах, що охороняються законом. Фактично йдеться про необмежене поле інфопроявів із приводу вчинення протиправних діянь, незалежно від того, за допомогою яких інструментів – цифрових чи «доцифрових» – ці інфопрояви стають відомими оточуючому середовищу (потерпілим, правоохоронним органам, широкій громадськості тощо). Як бачимо, у будь-яких ситуаціях уже на цьому рівні відбувається поєднання двох феноменів – злочинної агресії й інформації про неї. Це один із ракурсів площини «агресія-інформація»,

коли інформація сигналізує суспільству про агресію та її наслідки в широкому смислі слова, якою, повторимося, є будь-яке правопорушення.

Ще один ракурс зазначеної площини полягає в тому, що якщо злочинна агресія для досягнення своїх цілей не може обійтися без «посередника» у вигляді діджитал-простору, то інформаційна її складова здатна набувати різних проявів – чи то замаскованих, чи то нічим не прикритих. Наприклад, існує чимало правопорушень, вчинення яких стає можливим за допомогою цифрових технологій, але які, на наш погляд, слід розцінювати як замасковану (мовчазну, приховану) агресію (тобто неатрибутивну в зовнішньому плані відкритими, нічим не закамуфльованими висловлюваннями й діями, спрямованими на спричинення будь-якої шкоди, втрат, фізичного чи психологічного болю, страждань іншій особі (особам) або собі самому). Цей умовно агресивний блок включає, наприклад, крадіжки цифрової ідентичності, кібершахрайство, поширення за допомогою Інтернет-простору заборонених речовин, оферта інших протиправних послуг, шпіонаж тощо.

Проте в цій публікації фокус наукової розвідки свідомо звужено до формату циркуляції шкідливої інформації в її діджиталізованому вигляді, що має відверто агресивний характер. Одразу слід згадати про один парадокс інфоагресії, який полягає в тому, що чимало випадків поширення інформації агресивного плану принаймні сьогодні не входить до орбіти кримінального і навіть адміністративного права. Припустимо, банальна вербальна агресія в соціальних мережах між користувачами (приниження, образливі висловлювання і навіть погрози) «не цікава» для норм охоронних галузей права, а так звані бани модераторів справляють, як правило, незначний вплив на «джерела» агресії. У таких випадках, окрім порад психологічного плану, навичок інформаційної гігієни та елементарних технічних знань блокування небажаного контенту, людина, нічим не озброєна. Такі заходи, звісно ж, не сприяють зупиненню засилля інфоагресії в діджиталізованому просторі.

Ми не будемо аналізувати контент сучасної інфоагресії, тиск якої максимально підсилюється внаслідок збройного вторгнення РФ в Україну. Замість цього, дамо визначення процесу діджиталізації інфоагресії, розглянемо ознаки цього процесу та можливості використання цифрового інструментарію. Принагідно зауважимо, що сьогодні епоха розмов «tête-à-tête» або спілкування в малих соціальних групах у глобальному вимірі відходить на другий план. Тому відомий журналістський вислів «буде кров – буде рейтинг», сутність якого добре розкрита в романі сучасного американського письменника-фантаста С. Кінга «Якщо кров тече» (2020) [38], можна вважати й основним принципом дії інфоагресії, оскільки метою останньої в розрізі ведення гібридних війн є максимальне таргетування деструктивного впливу на визначене або навіть невизначене коло реципієнтів цього різновиду агресії.

Кримінологічний аналіз найбільш поширених на сьогодні видів правопорушень із ознаками агресії, що паразитує на сучасних досягненнях людства, на-

самперед потребує визначення діджиталізації інфоагресії. До цього визначення входить складове слово «інфоагресія». Зміст останнього докладно розкривається в науковій статті О. Е. Радутного під назвою «Поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері» (2015). Ученим подібну агресію віднесено до різновиду інформаційного протиборства, тобто суперництва в інформаційній сфері з приводу впливу на соціально значущі відносини та/або встановлення контролю над джерелами стратегічних ресурсів із «виходом» аж на рівень нанесення істотної шкоди інтересам національної безпеки України в окремих сферах життєдіяльності суспільства [39, с. 59]. Як бачимо, наслідки деструктивного впливу інфоагресії, виходячи із масштабів можливої шкоди, автор ретранслює навіть на рівень національної безпеки держави й суспільства в цілому. Однак, зауважимо, так само інфоагресія може таргетувати й на конкретних людей чи групи людей, різні соціальні інституції, бажаючи спричинити їм, наприклад, іміджеві ризики, тощо.

Під *діджиталізацією інфоагресії* слід розуміти процес активного й цілеспрямованого використання інструментів інформаційно-комунікаційних технологій, як-от: соціальних мереж в Інтернеті та електронної пошти, цифрових медіа, різноманітних онлайн-платформ, сайтів, форумів та ресурсів мобільної телефонії, для завдання будь-якої шкоди, а так само дезорієнтації або маніпуляції державою, суспільством чи окремою особою в потрібному агресору (нападнику) руслі шляхом вживання відповідної лексики, мови ідеограм й смайлів (емодзі), матеріалів графічного, візуального, музикального та ін. характеру. Використання цих технологій здатне призвести до створення обстановки страху, поширення дезінформації, фейків, пропаганди, швидкого розголошення серед необмеженого кола осіб так званих чутливих відомостей, поширення практики кібератак, за допомогою яких доводиться до адресата «потрібно інформація», що має, наприклад, характер ультиматуму або погроз, тощо. Такі дії, природно, впливають на зміну настроїв, пріоритетів, вектору чийхось дій і навіть прийняття рішень, що загрожують усілякими збитками, в тому числі власному життю й здоров'ю особи.

Зоною прояву будь-якої інфоагресії, включаючи й ту, що має місце під час ведення гібридних війн, відповідно є діджиталізований інформаційний простір. Щоб опанувати цей специфічний за своєю природою простір, необхідні: по-перше, відповідні умови у вигляді науково-технічного прогресу, результатом якого стало створення інформаційно-комунікаційних технологій та їх подальше вдосконалення; по-друге, «оператори» цих технологій, тобто ті, хто їх принаймні застосовує, генеруючи інфоагресію; по-третє, відповідні інструменти (інтернет-ЗМІ, YouTube, спеціальні платформи для обговорення тих чи інших проблем, соціальні мережі, чати, пабліки, мобільна телефонія тощо); по-четверте, цільова аудиторія або матеріальний продукт (наприклад, електронна система об'єкта критичної інфраструктури), на які здійснюється вплив для досягнення остаточної мети, по-п'яте, власне, прояви, яких набуває ця агресія (банальна дезінформація, фейкові новини,

ворожа пропаганда, мова ворожнеча (мова ненависті, хейтспіч), відверті заклики до ведення, наприклад, агресивних загарбницьких війн, кібератаки на електронні системи об'єктів критичної інфраструктури, в цілому ІІСО як складний комплекс дій, котрими підготовлюється «потрібна» агресору поведінка людей, кібербулінг, тролінг, мобінг, ельфінг та ін., в якомусь сенсі кібершпигунство і кібершахрайство, будь-який інший небажаний для конкретного суспільства вплив на громадську думку через комунікативні інтернет-платформи тощо). Цікаві прояви, по суті, інфоагресії ще у 2018 р. наведено І. О. Кресіною та В. М. Тарасюком у статті «Особливості застосування країною-агресором інформаційних технологій у гібридній війні». Так, до переліку найбільш популярних та ефективних інструментів інформаційних технологій, які застосовувала й застосовує рф проти України, автори відносять, зокрема: кінофільми, що формують образи героїв, популяризують акторів, створюють ціннісні орієнтири та впливають на сприйняття тих чи інших історичних подій, телесеріали – «мильні опери», наповнені емоційним змістом, який, аналогічно кінофільмам, покликаний формувати світоглядні нарративи протягом більш тривалого часу, ніж кінофільми; вірусні повідомлення в Інтернет-месенджерах Viber/WhatsApp/Telegram, що виявляються одним із найефективніших способів поширення паніки з огляду на те, що більшість користувачів сприймає месенджери як персональний інструмент комунікації, особистий інформаційний простір, незалежний від уряду чи ЗМІ; тощо [40, с. 29]. До речі, інфоагресія під виглядом нібито художніх творів і тепер поширюється рф. Підтвердженням цієї думки, наприклад, є російська кінострічка «Свідок» (2023), в якій за сюжетом демонізується образ України в очах міжнародного суспільства через уявлення про війну в Україні іноземного музиканта. Тізер цього «шедевра» перебуває у вільному доступі в мережі Інтернету.

Таким чином, загальний процес діджиталізації дає можливість використовувати цифрові технології для зміни думок, установок, виклику відповідних реакцій із метою створення в такий спосіб умов для бажаної інфоагресору моделі поведінки. Так, соціальні мережі можуть використовуватися для поширення фейкових новин, вигадок, чуток, пліток, дезінформації та в цілому маніпулювання громадською думкою. Це може призвести до поділу суспільства на непримирені групи, що ворогують одна з одною з приводу домінування певної ідеї чи думки, або взаємних звинувачень, стигматизації, недовіри та ін., а також навіть до фізичних дій у вигляді, припустимо, порушення громадського порядку. У такий спосіб діджиталізація інфопростору підсилює ефект так званих інфовкидань, які можуть поширюватися й поза Інтернет-простором або мобільної телефонії.

Очевидні переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій, а, отже, й усього процесу діджиталізації інфопростору, наводяться Н. В. Нетесою. На думку вченої, такими є: доступність, дистанційність, оперативність, забезпечення конфіденційності, відсутність територіальних кордонів, масштабність бажаних для користувача наслідків; усе це робить подібні технології універсальною

інформаційною зброєю, яка дозволяє в найкоротший термін досягати бажаних результатів [41, с. 54]. Водночас діджиталізованій інфоагресії є притаманною низка особливостей, котрі визначають її природу як нового феномена комунікативного плану. Отже, перерахуємо ці особливості та дамо їх стисло характеристику.

По-перше, такою особливістю є *масштабність* і *масштабованість*. Справа в тому, що через інтернет-простір відповідна інформація може поширюватися миттєво, охоплюючи величезні в глобальному вимірі аудиторії, що свідчить про стан явища (з позиції масштабності) як такого в поточний момент. У свою чергу, масштабованість діджитал-агресії пов'язується зі здатністю інформаційно-комунікаційної системи збільшувати свої можливості та «ефективність» тиражувати цю агресію без втрати швидкості та якості процесу її передачі. Тобто інтернет-простір із технологічної точки зору може легко адаптуватися під великий «запит» на інфоагресію без залучення додаткових витрат і потужностей.

По-друге, інформаційні нападки можуть здійснюватись анонімно або через фейкові акаунти, VPN, прокси-сервери, боти й автоматизовані акаунти, технології шифрування даних або за допомогою інших засобів, що ускладнює визначення джерела агресії та притягнення винних у її продукуванні осіб (наприклад, під час поширення дезінформації або іншого шкідливого контенту в Інтернеті). Таку властивість, на наш погляд, слід позначити як *анонімізація* діджиталізованої інфоагресії, що пов'язана з процесом приховування або маскування ідентичності осіб чи організацій, які здійснюють інформаційні атаки в цифровому середовищі. Анонімізація в інфоагресії робить процес виявлення та притягнення до відповідальності осіб або груп, які стоять за атакою, набагато складнішим. Це створює виклики для кібербезпеки та боротьби з дезінформацією, оскільки встановити справжніх ініціаторів атак стає складніше.

По-третє, у випадках поширення дезінформації, маніпулювання суспільною думкою або здійснення інших шкідливих дій із мінімальним втручанням людини особливістю діджиталізованої інфоагресії стає її *автоматизація*, тобто використання технологій для автоматичного проведення інформаційних атак у цифровому середовищі. У таких випадках (за певною аналогією з теорією складу злочину в кримінальному праві) ця особливість із додаткової факультативної ознаки перетворюється на додаткову обов'язкову. Проявами зазначеної автоматизації стає використання бот-інструментів для поширення повідомлень у соціальних мережах, коментування або «лайків» постів, що містять інформацію агресивного плану, а так само алгоритмів для генерації відповідного контенту текстів, зображень або відео та автоматичного таргетування інфоагресії на певні групи населення або конкретних користувачів, виходячи з їх інтересів, географічного положення, соціального статусу тощо. Свідчити про процес автоматизації інфоагресії може застосування шкідливого SEO (*Search Engine Optimization* – англ.) для автоматизованого створення фейкових або маніпулятивних сайтів та контенту

з тим, щоб ці «продукти» посідали високі позиції в пошукових системах. Це може вводити користувачів в оману та поширювати серед них дезінформацію. Таким чином, зазначена ознака діджиталізації інфоагресії пов'язується з її суто інструментальною складовою.

Нарешті, по-четверте, особливістю діджиталізації інфоагресії як деструктивного процесу є її *цілеспрямованість*. Остання означає, що цифрові інструменти дозволяють влучно таргетувати певні групи населення з урахуванням їх демографічних, поведінкових чи географічних даних або соціальні інституції для досягнення конкретних стратегічних або тактичних цілей в інформаційних атаках. Цілеспрямований характер інфоагресії передбачає, як правило, ретельне планування й націлювання таких атак, припустимо, на певну аудиторію з метою здійснення впливу на їх свідомість, емоції та подальші дії. Причому палітра такого впливу може бути досить різноманітною. Так, вплив може набувати політичного характеру, коли має місце маніпулювання громадською думкою або виборцями для досягнення політичних переваг. Для цього, наприклад, поширюються фейкові новини або компрометуюча інформація про політичних опонентів. Результатом інфоагресії може стати й дестабілізація суспільства, за якої відповідні дії спрямовані на соціальні групи, етнічні меншини або конкретні регіони з метою створення конфліктів, підриву довіри до уряду або інституцій, посилення соціальної напруги. Приклад подібної дестабілізації в своїй науковій роботі наводять Н. В. Нетеса й В. В. Мокляк. Учені зазначають, що напередодні та в перші тижні повномасштабного вторгнення в Україну в межах інформаційно-психологічних операцій російськими спецслужбами широко застосовувався такий прийом дестабілізації обстановки, як злам українських медійних вебсайтів для подальшого розміщення на них інформації впливу та її поширення через численні Інтернет-платформи (у тому числі російськомовні вебсайти, Інтернет-форуми, блоги тощо) [42, с. 102]. Звісно ж, це було зроблено для підриву довіри цивільного населення України в спроможність Уряду організувати гідну відсіч ворогу.

Економічний вплив має місце тоді, коли інформаційні атаки проводяться для підриву економічної стабільності шляхом розповсюдження неправдивої інформації про компанії або ринки, що може позначитися на їх репутації та вартості активів. Інколи діджиталізація інфоагресії може бути частиною спеціальних кібернетичних атак на критичні інфраструктури (електромережі, транспорт, фінансові установи), що супроводжуються інформаційним тиском і панікою серед населення. Крім того, актуальним під час війни стає такий шкідливий вплив, як маніпуляція міжнародною громадською думкою. Такий вплив націлений на іноземну аудиторію для ускладнення дипломатичних відносин, зміни позиції інших країн щодо конфліктів або міжнародних питань.

Таким чином, цілеспрямованість діджиталізації інфоагресії полягає в тому, щоб максимально ефективно використати цифрові технології для досягнення

конкретних цілей – від політичного маніпулювання до соціальної дестабілізації або економічного тиску.

Експозиція проблеми діджиталізації інфоагресії як об'єкта кримінологічного осмислення була б неповною без, власне, аналізу практики щодо злочинів, пов'язаних з окресленими способами поширення такої агресії. Своєрідними маркерами проблеми є принаймні такі діяння, що передбачені статтями 120, 161, 182, 436, 436² та ін. КК України. Серед перелічених діянь одним із найбільш наочних прикладів інфоагресії є пропаганда війни (ст. 436 КК), адже відкриті заклики до ведення агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту є квінтесенцією агресії за всіх часів.

За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань, які оприлюднені на сайті Офісу Генерального прокурора в 2021 році зареєстровано лише 12 діянь, що отримали кримінально-правову оцінку за згаданою статтею; у 2022 році – вже у три з половиною рази більше, коли зафіксовано 42 випадки пропаганди війни; у 2023 році – 31 та у першій половині 2024 року – 16 [43]. При цьому на практиці виносяться лише лічені рішення: у 2021 році винесено 2 обвинувальні вироки; у 2022 році – 9; у 2023 році – 6 [44].

У зв'язку із цим цікаво дізнатися, а що є інструментом для поширення пропагандистських наративів? Суцільне дослідження всіх судових кейсів за вказаний період підтвердило нашу гіпотезу, що сьогодні пропаганда війни відбувається виключно за допомогою інструментів інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому класичним можна вважати такий приклад із судової практики.

ОСОБА_3, діючи з прямим умислом, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки й бажаючи їх настання, протягом березня 2022 року за допомогою функціоналу «Вподобання» у забороненій в Україні соціальній Інтернет-мережі «Однокласники» (рос.) відмітив низку повідомлень на кшталт «Z Поддержим наших!» (рос.), розміщених у мережі іншим користувачем ОСОБА_9. Ці повідомлення наводилися на фоні зображень військових рф та символіки країни-агресора, містили вислови, які мали інвективну й образливу семантику, культивуючи образ ворога, війни, хаосу тощо. Отже, такими діями ОСОБА_3 підтримав та поширив матеріали із закликами до ведення агресивної війни. Внаслідок цього зазначені публічні заклики, що ОСОБА_3 закріпив на власній сторінці в соціальній мережі «Однокласники» (рос.), стали доступними для перегляду іншими користувачами соціальної мережі. Крім того, вказана інформація автоматично закріпилась на сторінках 293 осіб, які зазначені як «друзі» ОСОБА_3, та на сторінках ще 75 осіб-«підписників» [45].

Ще одним маркером інфоагресії в її діджиталізованому виді є кримінально карана глорифікація ворога та його дій (ст. 436² КК). Це явище активно проявляється в інформційному полі України, а тому вирізняється значними кількісно-якісними параметрами. Так, за даними Офісу Генерального прокурора станом

на 1 січня 2023 року зареєстровано 1 354 факти вчинення злочинів, передбачених ст. 436² КК. У 2023 році зафіксовано ще 1 282 випадки глорифікації [43]. Станом на 1 січня 2023 року судами розглянуто 323 кримінальні провадження, засуджено 295 осіб; у 2023 році – 581 кримінальне провадження, засуджено 554 особи [44]. Можемо припустити, що до кінця 2024 року число діянь, пов'язаних із глорифікацією агресора, не знизиться. За 6 місяців 2024 року вже зафіксовано 632 випадки глорифікації [43]. Із плином часу з упевненістю можна стверджувати, що глорифікація українськими громадянами подій збройного вторгнення РФ в Україну – наслідок поширення відповідної пропагандистської ідеології, що базується та наративах комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, фейках та ІПСО. Відмічене культивує в людях почуття ненависті до всього українського, бажання завдати шкоду Українській державі та (або) її союзникам, патріотично налаштованому населенню нашої країни [46, с. 105].

Важливим із точки зору кримінологічної оцінки природи походження та поширення явища глорифікації в Україні є з'ясування каналів, по яких циркулює ворожа ідеологія та відбувається її подальше масштабування. Вивчення судової практики дозволяє зафіксувати потужну тенденцію до цифровізації глорифікації, адже доступність населенню благ інформаційно-комунікаційних технологій з їх перевагами в забезпеченні дистантності, відносної анонімності, швидкості й обсягів поширення інформації серед невизначеного кола осіб робить Інтернет-інструменти соціального контактування абсолютними лідерами серед засобів поширення інформації щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікації її учасників. Таким чином, за результатами проаналізованих вироків у 83,1% випадків саме Інтернет-простір став місцем вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК. При цьому найбільш популярними соціально орієнтованими мережами, які використовувалися глорифікаторами збройної агресії РФ проти України, є: 1) «Однокласники» (рос.) – 61,7%; 2) Telegram-канал – 7,0%; 3) «ВКонтакте» (рос.) – 6,3% та 4) Facebook – 4,6% [47, с. 22]. Принагідно слід зауважити, що перенесення ідеологічних баталій до Інтернет-простору є одним із проявів гібридної війни, яку чимало років РФ не без успіху здійснювала щодо України [3, с. 32].

Нерідко глорифікація ворога поєднується із дискримінаційним, по суті, ставленням до української громади або до представників інших країн. У таких випадках вчинене одночасно кваліфікується й як порушенням рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. Діджитал-інструменти при цьому стають універсальним засобом для поширення шкідливих думок в інформаційному просторі не лише України, а й інших держав. Наведемо приклад із судової практики.

Громадянка України ОСОБА_3 у період з 07.04.2022 р. по 03.05.2022 р., маючи умисел на поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування збройної агресії РФ проти України, розпочатої в 2014 році, розповсюджувала на публічній дошці оголошень створеної нею сторінки в соціальній Інтернет-мережі «Одно-класники» (рос.) шляхом уподобання відповідні публікації, в яких у позитивному світлі представлявся агресор та його дії. Крім того, нею поширювалися публікації з висловлюваннями, що за своїм змістом спрямовувалися на розпалювання національної ворожнечі, містили образу почуттів громадян у зв'язку з їх ідеологічними уподобаннями щодо України як самостійної, незалежної, суверенної держави [48].

При цьому слід відмітити, що якщо кримінально караних правопорушень, передбачених ст. 436² КК, правоохоронні органи щорічно виявляють й реєструють сотнями, то кількість правопорушень за ст. 161 КК фіксується принаймні в десять разів менше. Так, у 2021 році викрито й зареєстровано 95 фактів порушень рівноправності громадян, у 2022 році – 102; у 2023 році – 150 [43]. Що стосується судової практики, що вона є вкрай незначною. У 2021 році винесено 3 вироки, у 2022 році – 11 і в 2023 році – 17 [44]. Таку ситуацію з розбіжностями між зареєстрованими випадками й кількістю винесених судових рішень не пояснює навіть той факт, що частина діянь, передбачених ст. 161 КК, створює сукупність зі ст. 436², за яку виноситься «спільний» вирок.

Нарешті, інфоагресія в її діджиталізованому вигляді стає логічним продовженням таких суспільно небезпечних явищ, як порушення недоторканності приватного життя та нерідко доведення до самогубства.

За офіційними даними в 2021 році зареєстровано 113 випадків доведення до самогубства та 490 фактів порушення недоторканності приватного життя; у 2022 році – 63 і 177 випадків відповідно; у 2023 році – 458 фактів порушення недоторканності приватного життя і 47 випадків доведення до самогубства [43]. При цьому судова практика сигналізує про незадовільний стан реакції суспільства на подібні діяння. Так, у 2021 році за ст. 120 КК винесено лише один вирок і за ст. 182 КК – 4; у 2022 році – 1 і 18 судових рішень відповідно; у 2023 році – 0 (!) і 6 вироків відповідно [44].

Не можна не зазначити, що проблеми приватності й деструктивного впливу на особу, аж до її самогубства, є багато в чому взаємопов'язаними, адже, припустимо, публічне розголошення за допомогою сучасних діджитал-технологій приватної інформації може призвести до соціальної ізоляції людини, її булінгу, відчуження з боку родичів, друзів чи колег, що поглиблює стрес, підриває самооцінку та почуття власної гідності й навіть може штовхнути людину до самогубства. У свою чергу, в останні десять років спостерігається хвиля самогубств підлітків, що зумовлена їх перебуванням у так званих групах смерті, які активно поширюються Інтернетом. Невипадково у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо вста-

новлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» ще у 2016 році зазначалося, що «з появою та розвитком Інтернету виникли нові способи вчинення не лише крадіжки чи шахрайства, а й доведення до самогубства. При цьому новий спосіб доведення до самогубства набирає обертів у світі разом зі зростанням кількості постійних користувачів мережі Інтернет» [49].

Таким чином, сьогодні ми є свідками прояву й укріплення загальної тенденції в явищі протиправних діянь, а саме: «переміщення» злочинної діяльності багатьох правопорушників до віртуального інформаційного простору завдяки широкому використанню інструментів інформаційно-комунікаційних технологій. У майбутньому ця тенденція лише посилюватиметься. Тому відповідні заходи щодо убезпечення суспільства від інфоагресії та будь-яких інших протиправних діянь, вчинення яких стає можливим завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям, ставатимуть обов'язковим напрямом будь-якої стратегії запобігання злочинності.

ВИСНОВКИ

1. У першій треті ХХІ ст. змінюється якісна складова злочинності, що пов'язується із загальною тенденцією укладу суспільства – діджиталізацією всіх сфер життєдіяльності людини. Діджиталізація, асоціюючись перш за все з підвищенням комфорту, у той самий час несе в собі потенційні ризики й негативні наслідки, котрі не можна не помічати. Цей «побічний ефект» завжди слід мати на увазі, щоб своєчасно попереджати їх, розробляючи грамотні стратегії для зменшення негативного впливу відповідних досягнень прогресу. Тому процес діджиталізації інфоагресії вже сьогодні має стати об'єктом серйозного кримінологічного осмислення.

2. Визначальним для опрацювання запобіжної стратегії інфоагресії в діджитал-просторі є розуміння природи цього процесу. Зазначений процес пов'язаний з активним і цілеспрямованим використанням інструментів інформаційно-комунікаційних технологій для завдання будь-якої шкоди, включаючи дезорієнтацію або маніпуляцію державою, суспільством чи окремою особою в потрібному правопорушнику руслі, шляхом вживання відповідної лексики, емодзі, матеріалів графічного, візуального, музикального та ін. характеру, що впливає на зміну настроїв і пріоритетів, характер дій, прийняття рішень та ін.

3. Діджиталізована інфоагресія володіє низкою особливостей, які визначають її природу як нового феномена комунікативного плану. До таких особливостей належать: масштабність і масштабованість; анонімізація, автоматизація та цілеспрямованість. Перелічені особливості чітко й ємно передають обсяги й розмах того виклику, з яким соціум зіштовхується вже у теперішній час. Якщо цьому явищу не протиставити симетричні й асиметричні засоби протидії, то прогнози стосовно симбіозу злочинності й темної сторони цифрової епохи виявлятимуться невтішними.

4. Чимало кримінально караних правопорушень є своєрідними маркерами проблеми діджиталізації інфоагресії (зокрема, правопорушення, передбачені статтями 120, 161, 182, 436, 436² та ін. КК України). Перелік таких діянь фактично є невичерпним. Але практику покарання за ці діяння у будь-якому разі не можна назвати задовільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Квашин В. В. Соціально-економічні умови розвитку інформаційних процесів у суспільстві. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 240. С. 40–45.
- [2] Расторгуєва Н. О., Загуменна Ю. О. Діджиталізація сучасного суспільства. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 130–132.
- [3] Батиргарєєва В. С. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора. *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.) / наук. керівн. конф. О. А. Баранов ; упоряд. : М. В. Дубняк, С. О. Дорогих. Київ : Фенікс, 2023. С. 30–34.
- [4] Крилова Ю. І. Інформаційне (цифрове) суспільство: політико-правовий аспект упровадження. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 27. С. 75–83.
- [5] Руфанова В. М. Діджиталізація гендерно зумовленого насильства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2(14). С. 273–285.
- [6] Брижко В. М. Безпека інформаційної приватності: види та схеми шахрайства у сфері електронно-інформаційної взаємодії. *Інформація і право*. 2022. № 3(42). С. 65–79.
- [7] Ковальчук А. Ю., Гавловський В. Д. Інформаційно-психологічні впливи як засіб маніпуляції свідомістю, що застосовується організованими злочинними угрупованнями. *Інформація і право*. 2022. № 2(41). С. 94–98.
- [8] Куковинець Д. О. Зображення особи як предмет порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. Вип. 47. С. 106–114.
- [9] Максим Х. Феномен інформаційної агресії в умовах повномасштабної війни Росії проти України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 2(38). С. 72–78.
- [10] Нетеса Н. В., Мокляк В. В. Спеціальні інформаційні операції як елемент гібридної війни та сучасні інформаційно-комунікаційні технології. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* : матеріали міжнар. круглого столу., присвяч. Всеукр. тижню права (м. Харків, 12 груд. 2022 р.) / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2022. С. 66–70.
- [11] Пилипчук В. Г. Забезпечення інформаційної безпеки України: сучасні тенденції та проблеми. *Запобігання новим викликам та загрозам інформаційній безпеці України: правові аспекти* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 жовт. 2016 р.) / упоряд. В. М. Фурашев. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2016. С. 24–28.
- [12] Радутний О. Е. Запобігання загрозам інформаційної безпеки України шляхом вдосконалення кримінально-правових норм (на прикладі ст.ст. 109, 110, 110² КК Укра-

- їни). *Запобігання новим викликам та загрозам інформаційній безпеці України: правові аспекти* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 жовт. 2016 р.) / упоряд. В. М. Фурашев. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2016. С. 159–166.
- [13] Ященко В. А. Інформаційна свідомість як фактор війни Росії проти України. *Інформація і право*. 2022. №2(41). С. 7–19.
- [14] Akrap G., Mandić I., Žigo I. R. Information Supremacy, Strategic Intelligence and Russian Aggression against Ukraine in 2022. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. 2023. Vol. 36. Is. 4. P. 1254–1277.
- [15] Alavi N., Reshetukha T., Prost E., Antoniak K., Patel C., Sajid S., Groll D. Relationship between bullying and suicidal behaviour in youth presenting to the emergency department. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2017. Vol. 26. Is. 2. P. 70–77.
- [16] Alyukov M. Propaganda, authoritarianism and Russia's invasion of Ukraine. *Nature Human Behaviour*. 2022. Vol. 6. Is. 6. P. 763–765.
- [17] Brem M. J., Spiller L. C., Vandehey M. A. Online mate-retention tactics on Facebook are associated with relationship aggression. *Journal of interpersonal violence*. 2015. Vol. 30. Is. 16. P. 2831–2850.
- [18] Buchanan T., Benson V. Spreading disinformation on Facebook: Do trust in message source, risk propensity or personality affect the organic reach of 'fake news'? *Social Media and Society*. 2019. Vol. 5(4). P. 1–9.
- [19] Iranzo B., Buelga S., Cava M.-J., Ortega J. Cyberbullying, psychosocial adjustment, and suicidal ideation in adolescence. *Psychosocial Intervention*. 2019. Vol. 28. Is. 5. P. 75–81.
- [20] Rossoliński-Liebe G., Willems B. Putin's Abuse of History: Ukrainian 'Nazis', 'Genocide', and a Fake Threat Scenario. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2022. Vol. 35. Is. 1. P. 1–10.
- [21] Runions K., Bak M. Online moral disengagement, cyberbullying and cyber-aggression. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2015. Vol. 18. Is. 7. P. 400–405.
- [22] Zhao L. On the development trend of information network crime and the improvement of criminal policy. *Chinese applied law*. 2022. No. 1. P. 122–134.
- [23] Alexandropoulou E. Social media and aggressive behavior: to which extent social media influences aggression. *Academia Letters*. 2021. URL: https://www.academia.edu/45626777/Social_media_and_aggressive_behavior_to_which_extent_social_media_influences_aggression.
- [24] Баранов О. А. Шляхи вдосконалення правової бази боротьби з кіберзлочинністю. *Інформація і право*. 2022. №4(43). С. 78–95.
- [25] Білоброва Т. В. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності органами кіберполіції. *Право і суспільство*. 2020. №2. С. 57–62.
- [26] Гуцалюк М. В. Загрозливі тенденції організованої кіберзлочинності. *Інформація і право*. 2020. №1(32). С. 88–98.
- [27] Дзюба Ю. П. Інформаційна безпека в системі міждисциплінарних зв'язків кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9–10 жовт. 2014 р.) / редкол. : В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2014. С. 278–282.
- [28] Довгань О. Д., Доронін І. М. Ескалація кіберзагроз національним інтересам України та правові аспекти кіберзахисту : монографія / НАПрН України, НДПП. Київ : Вид. дім «АртЕк», 2017. 107 с.

- [29] Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. №2(98). С. 202–227.
- [30] Когут Ю. І. Кібервійни, кібертероризм, кіберзлочинність (концепції, стратегії, технології). Київ : Консалтингова компанія «СІДЖОН»; «Дакор», 2022. 284 с.
- [31] Коруч У. З. Кримінальна відповідальність за пропаганду війни в Україні: сучасний стан та досвід зарубіжних країн. *Правова держава*. Вип. 36. 2019. С. 91–97.
- [32] Новікова К. А. Проблеми кримінальної відповідальності за пропаганду війни. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. Вип. 47. С. 77–86.
- [33] Олійник Х. В. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язання та ведення агресивної війни. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 117–124.
- [34] Пекар П. В. Кримінально-правова характеристика пропаганди війни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Служба безпеки України, Нац. акад. Служби безпеки України. Київ, 2017. 20 с.
- [35] Петров С. Г. Організаційні і правові основи вирішення проблем протидії кіберпосяганням у Європейському Союзі. *Інформація і право*. 2020. №1(32). С. 99–105.
- [36] Craig W., Boniel-Nissim M., King N., Walsh S. D., Boer M., Donnelly P. D. at al. Social media use and cyber-bullying: a cross-national analysis of young people in 42 countries. *Journal of Adolescent Health*. 2020. Vol. 66. Is. 6. P. 100–108.
- [37] Suler J. The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & Behavior*. 2004. Vol. 7. Is. 3. P. 321–326.
- [38] King S. *If It Bleeds*. New York : Scribner. 2020. 448 p.
- [39] Радутний О. Е. Поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері. *Інформація і право*. 2015. №2(14). С. 58–63.
- [40] Кресіна І. О., Тарасюк В. М. Особливості застосування країною-агресором інформаційних технологій у гібридній війні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2018. Вип. 81. С. 27–41.
- [41] Нетеса Н. В. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційній агресії рф проти України. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці : матеріали XV-ої міжнар. наук. Інтернет-конф. (Ukraine-Greece, 14–15 лют. 2023 р.) / ВНЗ «Національна академія управління»*. Київ : НАУ, 2023. С. 54–57.
- [42] Нетеса Н. В. Мокляк В. В. Спеціальні інформаційні операції проти України як елемент гібридної війни та напрями протидії їм. *Інформація і право*. 2023. №3(46). С. 98–107.
- [43] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021–2023 р. та січень-червень 2024 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- [44] Звіт судів про стан розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за 2021–2023 рр. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2023.
- [45] Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 27.07.2022. Судове провадження № 1-кп/470/28/22. Справа № 383/410/22.
- [46] Батиргарєєва В. С. Кримінологічний аналіз глорифікації агресора: досвід двох років війни. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні :*

матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 14–15 берез. 2024 р.). Київ : Алерта, 2024. С. 103–107.

- [47] Батригарєєва В. С., Нетеса Н. В. Використання правопорушниками інформаційно-комунікаційних технологій під час вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора: кримінологічний та правовий аналіз за матеріалами судової практики. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. Вип. 47. С. 18–29.
- [48] Вирок Київського районного суду м.Одеси від 29.03.2023. Судове провадження № 1-кп/947/722/23. Справа № 947/3713/23.
- [49] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» № 4088 від 17.02.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195.

REFERENCES

- [1] Kvashin, V. V. (2016). Socio-economic conditions for the development of information processes in society. *Herald of Cherkasy University*, 240, 40–45.
- [2] Rastorgueva, N. O., & Zagumenna, Yu.O. (2019). Digitization of modern society. *Combating cyber threats and human trafficking*: coll. abstracts of reports of the International Scientific and Practical Conf. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. national University of Internal Affairs. Kharkiv: KhNUVS, 130–132.
- [3] Batyrgareieva, V. S. (2023). Information and communication technologies as a means of committing actions related to the glorification of the aggressor. *Social and digital transformation: theoretical and practical problems of legal regulation*: coll. abstracts of reports of the III All-Ukrainian science and practice conf. / scientific head of conference O. A. Baranov; In M. V. Dubnyak, & S. O. Dorogykh (Ed.). Kyiv: Phoenix, 30–34.
- [4] Krylova, Yu.I. (2020). Information (digital) society: political and legal aspect of implementation. *Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU*, 27, 75–83.
- [5] Rufanova, V. M. (2020). Digitization of gender-based violence. *Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*, 2(14), 273–285.
- [6] Bryzhko, V. M. (2022). Security of information privacy: types and schemes of fraud in the field of electronic information interaction. *Information and law*, 3(42), 65–79.
- [7] Kovalchuk, A. Yu., & Havlovskiy, V. D. (2022). Informational and psychological influences as a means of manipulating consciousness used by organized criminal groups. *Information and law*, 2(41), 94–98.
- [8] Kukovynets, D. O. (2024). Image of a person as a violation of privacy (Article 182 of the Criminal Code of Ukraine). *The issue of combating crime*, 47, 106–114.
- [9] Maxim, H. (2023). The phenomenon of informational aggression in the conditions of a full-scale war of Russia against Ukraine. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: «Legal Sciences»*, 10/2(38), 72–78.
- [10] Netesa, N. V., & Moklyak, V. V. (2022). Special information operations as an element of hybrid warfare and modern information and communication technologies. *The use of digital information in the investigation of criminal offenses*: coll. abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific and practical round table. Kharkiv: Pravo, 66–70.
- [11] Pylypchuk, V. G. (2016). Ensuring information security of Ukraine: modern trends and problems. *Prevention of new challenges and threats to information security of Ukraine: legal aspects*: coll. abstracts of reports of the scientific and practical conf. /

- In V. M. Furashev (Ed.). Kyiv: NTUU «KPI named after Igor Sikorsky», Polytechnic Publishing House, 24–28.
- [12] Radutny, O. E. (2016). Prevention of threats to the information security of Ukraine by improving criminal law norms (as an example of Articles 109, 110, 110² of the Criminal Code of Ukraine). *Prevention of new challenges and threats to information security of Ukraine: legal aspects*: coll. abstracts of reports of the scientific and practical conf. / In V. M. Furashev (Ed.). Kyiv: NTUU «KPI named after Igor Sikorsky», Polytechnic Publishing House, 159–166.
- [13] Yashchenko, V. A. (2022). Information consciousness as a factor in Russia's war against Ukraine. *Information and law*, 2(41), 7–19.
- [14] Akrap, G., Mandić, I., & Žigo, I. R. (2023). Information Supremacy, Strategic Intelligence and Russian Aggression against Ukraine in 2022. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 36(4), 1254–1277.
- [15] Alavi, N., Reshetukha, T., Prost, E., Antoniuk, K., Patel, C., Sajid, S., & Groll, D. (2017). Relationship between bullying and suicidal behaviour in youth presenting to the emergency department. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26(2), 70–77.
- [16] Alyukov, M. (2022). Propaganda, authoritarianism and Russia's invasion of Ukraine. *Nature Human Behaviour*, 6(6), 763–765.
- [17] Brem, M. J., Spiller, L. C., & Vandehey, M. A. (2015). Online mate-retention tactics on Facebook are associated with relationship aggression. *Journal of interpersonal violence*, 30(16), 2831–2850.
- [18] Buchanan, T., & Benson, V. (2019). Spreading disinformation on Facebook: Do trust in message source, risk propensity or personality affect the organic reach of 'fake news'? *Social Media and Society*, 5(4), 1–9.
- [19] Iranzo, B., Buelga, S., Cava, M.-J., & Ortega, J. (2019). Cyberbullying, psychosocial adjustment, and suicidal ideation in adolescence. *Psychosocial Intervention*, 28(5), 75–81.
- [20] Rossoliński-Liebe, G., & Willems, B. (2022). Putin's Abuse of History: Ukrainian 'Nazis', 'Genocide', and a Fake Threat Scenario. *The Journal of Slavic Military Studies*, 35(1), 1–10.
- [21] Runions, K., & Bak, M. (2015). Online moral disengagement, cyberbullying and cyber-aggression. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(7), 400–405.
- [22] Zhao, L. (2022). On the development trend of information network crime and the improvement of criminal policy. *Chinese applied law*, 1, 122–134.
- [23] Alexandropoulou, E. (2021). Social media and aggressive behavior: to which extent social media influences aggression. *Academia Letters*. Retrieved from https://www.academia.edu/45626777/Social_media_and_aggressive_behavior_to_which_extent_social_media_influences_aggression.
- [24] Baranov, O. A. (2022). Ways to improve the legal framework for combating cybercrime. *Information and law*, 4(43), 78–95.
- [25] Bilobrova, T. V. (2020). International experience of countering cybercrime by cyber police. *Law and society*, 2, 57–62.
- [26] Gutsalyuk, M. V. (2020). Threatening trends of organized cybercrime. *Information and law*, 1(32), 88–98.
- [27] Dzyuba, Yu.P. (2014). Information security in the system of interdisciplinary relations of criminal law. *The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations*: coll. abstracts of reports of the international scientific and practical conf. In V. Ya. Tatsii (chief ed.), V. I. Borisov (deputy head ed.) & oths. Kharkiv: Pravo, 278–282.

- [28] Dovgan, O. D., & Doronin, I. M. (2017). Escalation of cyber threats to the national interests of Ukraine and legal aspects of cyber protection. National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Research Institute of Information and Law. Kyiv: Ed. House «ArtEk».
- [29] Karchevsky, M. V. (2022). Anti-crime in Ukraine in DATA SCIENCE format. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2(98), 202–227.
- [30] Kogut, Y. I. (2022). Cyberwars, cyberterrorism, cybercrime (concepts, strategies, technologies). Kyiv: Consulting company «SIDCON»; «Dakor».
- [31] Koruts, U. Z. (2019). Criminal liability for war propaganda in Ukraine: current state and experience of foreign countries. *Rule of law*, 36, 91–97.
- [32] Novikova, K. A. (2024). Problems of criminal liability for war propaganda. *The issue of combating crime*, 47, 77–86.
- [33] Oliynyk, H. V. (2019). The state of theoretical research on issues of criminal responsibility for propaganda, planning, preparation, resolution and waging of an aggressive war. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Legal sciences*, 8, 117–124.
- [34] Pekar, P. V. (2017). *Criminal and legal characteristics of war propaganda* (Candidate thesis, Security Service of Ukraine, National. Acad. Security services of Ukraine. Kyiv, Ukraine).
- [35] Petrov, S. G. (2020). Organizational and legal foundations of solving the problems of combating cyberattacks in the European Union. *Information and law*, 1(32), 99–105.
- [36] Craig, W., Boniel-Nissim, M., King, N., Walsh, S. D., Boer, M., Donnelly, P. D., & al. (2020). Social media use and cyber-bullying: a cross-national analysis of young people in 42 countries. *Journal of Adolescent Health*, 66(6), 100–108.
- [37] Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(3), 321–326.
- [38] King, S. (2020). *If It Bleeds*. New York: Scribner.
- [39] Radutny, O. E. (2015). The concept and signs of informational aggression at the legislative level in the criminal law field. *Information and law*, 2(14), 58–63.
- [40] Kresina, I. O., & Tarasyuk, V. M. (2018). Peculiarities of the use of information technologies by the aggressor country in hybrid warfare. *State and law. Series: Political sciences*, 81, 27–41.
- [41] Netesa, N. V. (2023). The role of information and communication technologies in the information aggression of the Russian Federation against Ukraine. *National security in the focus of challenges of globalization processes in the economy: coll. abstracts of reports of the 15th International Scientific Internet Conference*. National Academy of Management University. Kyiv: NAU, 54–57.
- [42] Netesa, N. V., & Moklyak, V. V. (2023). Special information operations against Ukraine as an element of hybrid war and directions of counteraction to them. *Information and law*, 3(46), 98–107.
- [43] *Unified report on criminal offenses for January-December 2021–2023 and January-June 2024*. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- [44] *Report of the courts on the state of consideration of cases on crimes related to the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, for 2021–2023*. Retrieved from https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/rik_2023.
- [45] Verdict of the Berezhnigvat District Court of the Mykolaiv Region (2022, July). Court proceedings No. 1-kp/470/28/22. Case No. 383/410/22.

- [46] Batyrgareieva, V. S. (2024). Criminological analysis of the glorification of the aggressor: the experience of two years of war. *Legislative aspects of combating particularly dangerous crimes in Ukraine*: coll. abstracts of reports of the International scientific and practical round table. Kyiv: Alerta, 103–107.
- [47] Batrigareieva, V. S., & Netesa, N. V. (2024). The use of information and communication technologies by offenders when committing actions related to the glorification of the aggressor: criminological and legal analysis based on the materials of court practice. *The issue of combating crime*: coll. of science works. In V. S. Batyrgareieva (chief ed.) & oths. Kharkiv: Pravo, 47, 18–29.
- [48] Verdict of Kyiv District Court of Odesa (2023, March). Court proceedings No. 1-кп/947/722/23. Case No. 947/3713/23.
- [49] Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine (Regarding Establishing Criminal Liability for Aiding Suicide)». (2016, Februar, No. 4088). *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195.

Владислава Станіславівна Батиргарєєва

Доктор юридичних наук, професор

Головний науковий співробітник

Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права

Національної академії правових наук»

04053, пров. Несторівський, 4, Київ, Україна

Vladislava S. Batyrgareieva

Doctor of Law, Professor

Chief Researcher of the State scientific institution

«Institute of Information, Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine»

04053, 4 Nestorivskyi Prov., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Батиргарєєва В. С. Діджиталізація інфоагресії як об'єкт кримінологічного осмислення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. №4. С. 180–201.

Suggested Citation: Batyrgareieva, V. S. (2024). Digitalization of infoaggression as an object of criminology understanding. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(4), 180–201.

Стаття надійшла / Submitted: 25/09/2024

Доопрацьовано / Revised: 25/10/2024

Схвалено до друку / Accepted: 19/12/2024